

بررسی عوامل موثر مختلف بر آموزش ارزشهای اخلاقی در دبیرستانهای شهرستان بوشهر

فلکناز آتشی^۱، احمد کوهی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۳/۲۳

چکیده

زمینه و هدف: این پژوهش با عنوان بررسی تأثیر عوامل مختلف بر فرهنگ حجاب و عفاف و ارزشهای اخلاقی در دبیرستانهای شهرستان گرگان برآمده است و برای بررسی عوامل، به چهار منبع یا ابزار کتب درسی، تعامل اولیای مدرسه با دانش‌آموزان، فعالیت پرورشی و محتوای ساعات پرورشی در انتقال فرهنگ دینی عفاف و حجاب، با عنوان اهداف جزئی پرداخته است.

روش تحقیق: روش پژوهش توصیفی، جامعه آماری مورد نظر در این پژوهش کلیه دانش‌آموزان دبیرستانهای شهرستان گرگان به تعداد ۱۸۴۳۳ نفر هستند که در سال تحصیلی ۸۸-۸۹ به تحصیل اشتغال دارند. این نمونه آماری برگرفته از جدول کرجسی و مورگان به تعداد ۳۷۷ نفر که به روش تصادفی طبقه‌ای برحسب جنسیت انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسشنامه محقق، ساخته با ۴۲ سؤال بسته پاسخ با پایایی ۹۹ صدم در مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت با سطوح پاسخ خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد که به ترتیب از ۵-۱ نمره- گذاری شده است. برای سؤالات آزمون، از آزمون کای اسکور استفاده شده است.

نتایج و یافته‌های تحقیق: پس از تجزیه و تحلیل، یافته‌های پژوهش نشان داد که هریک از ابزار انتخاب شده انتقال فرهنگ در آموزش و پرورش یعنی کتب درسی، تعامل اولیای مدرسه، ساعات پرورشی، فعالیت پرورشی در انتقال فرهنگ عفاف و حجاب مؤثر می‌باشند و دانش‌آموزان اطلاعات رفتار خود را از این منابع دریافت نموده‌اند.

واژه‌های کلیدی: فرهنگ دینی؛ ارزشهای اخلاقی؛ عفاف و حجاب

^۱-دکتری روانشناسی تعلیم و تربیت، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد بوشهر atashi_faknaz@gmail.com

^۲-کارشناس ارشد حقوق دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، kohl_ahmad1359@gmail.com

طرح مسئله

قوم، استحکام و انسجام اجتماعی در هر جامعه‌ای بسته به نظام فرهنگی و مجموعه عقاید و باورها، ارزشها و هنجارهای آن جامعه است. بدون التزام و پایبندی به آن مجموعه، نه تنها جوهره آن جامعه و تمایزش با دیگر جوامع و اجتماعات مشخص نمی‌شود، بلکه کنش اعضای جامعه نیز دست‌خوش نابسامانی و در نهایت، کشمکش و نارضایتی و ... می‌گردد. از منظر اسلام، زندگی و حیات آدمی یک زنجیره طولانی به هم متصل است که بخشی از آن در دنیای مادی قرار دارد و بخش دیگر متعلق به ماوراء ماده است. بنابراین، نظام فرهنگی اسلام عهده‌دار بایدها و نبایدهای مطابق با سراسر این حیات است. اگر دین در عرصه اجتماع حضور فعال داشته باشد، روابط فردی و اجتماعی به شکل کاملاً هنجاری تجلی می‌کند. در غیر این صورت، هیچ‌گونه تضمینی برای پاسداری از هنجارهای دینی وجود ندارد. در نتیجه، نظام کنش اعضا برهم خورده و با اختلال و بحران مواجه می‌گردد (ر.ک: انصاری، ۱۳۸۹ش، ج ۱، صص ۸۴-۸۶).

ارزشهای الهی فرهنگ اسلامی در امتزاج با فرهنگ و تمدن ۴۰۰۰ ساله ایرانی، غنای عمیقی یافته است و در رأس همه ارزشها، ارزشهای اخلاقی قرار می‌گیرد؛ چرا که پیامبر اسلام فرمود: «من برای برپایی مکارم اخلاق برانگیخته شده‌ام». ارزشهای اخلاقی عفاف و حجاب، ضامن سلامت جامعه هستند و آموزش و پرورش، یکی از مهم‌ترین نهادهایی است که در آموزش این ارزشها، برای جلوگیری از پیامدهای اجتماعی، می‌تواند مؤثر باشد. در این پژوهش بنا به اهمیت موضوع، ابزارهای انتقال این ارزشها در آموزش و پرورش مورد بررسی قرار می‌گیرد. به علت توجه اسلام به ارزشهای اخلاقی، در جامعه اسلامی ما، پیش از آنکه مفسد اقتصادی یا مشکلات سیاسی مورد توجه قرار گیرد، مفسد اجتماعی و فرهنگی خصوصاً عدم رعایت عفاف و حجاب جلب توجه می‌کند. هرچند با توجه به اهمیتی که این موضوع دارد، برنامه خاصی برای آن ارائه نشده است؛ چرا که شواهد و قرائن نشان می‌دهد معضلات فرهنگی و اجتماعی ما بسیار جدی است. آمارهایی که شاخصهای آسیب در نهادینه کردن ارزشهای عفاف و حجاب محسوب می‌شوند و مستقیم و غیرمستقیم عدم رعایت این ارزشها را نشان می‌دهد، شامل: روابط غیراخلاقی دختران و پسران در کشور، فرار دختران در کشور، افزایش سن ازدواج، اولویتهای ارزشهای دینی در جوانان و میزان اعتقادات مذهبی آنها (رحیمی‌نژاد و احمدی، ۱۳۸۷ش، ص ۲۷).

براساس آمارها، نرخ فرار دختران از خانه سیری صعودی را طی می‌کند: از ۳/۰۱ در هر صد هزار نفر جمعیت در سال ۱۳۷۶ به ۴/۳ در هر صد هزار نفر جمعیت در سال ۱۳۸۳ و سپس با جهشی ناگهانی به ۶/۳۳ در سال ۱۳۸۵ که موجب می‌شود تا به آن به عنوان یک مسئله اجتماعی نگریده شود (عبدلهی، ۱۳۸۲، ص ۱۰۲).

سن ازدواج یکی از شاخصه‌های مهم برای ارزیابی میزان سلامت و بهداشت جسمی و روانی افراد یک جامعه محسوب می‌شود. طبق اعلام مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، سن ازدواج برای پسران ۲۹ و دختران ۲۸ است. این اعداد و ارقام هرچه که باشد، از بالا بودن نامعقول سن تأهل خبر می‌دهد. براساس تحقیقات انجام شده، نیافتن همسر ایده‌آل از نظر اخلاقی و اعتماد نداشتن به پسران به علت شیوع بی‌بند و باری اجتماعی در برخی از آنها، علت بالا رفتن سن ازدواج است (کازمی‌پور، ۱۳۸۶، ص ۵۸). در کشور ما که هنجارهای دینی نزد عموم مردم از مطلوبیت خاصی برخوردار است و جوانان، بخش غالب جمعیتی را تشکیل می‌دهند، این ارزیابی در حوزه اخلاق اجتماعی و روحیه جمعی نیز مطرح می‌شود و دامنه تأثیر سن ازدواج را به حوزه‌های رفتاری و فرهنگی هویتی نسل جوان می‌کشاند (احمدی، ۱۳۷۲، ص ۱۲). این رویدادها وقتی حساس‌تر می‌شود که عصر کنونی را عصر ارتباطات و جهانی شدن بدانیم. عصری با هجوم بی‌مهابای عناصر فرهنگی مغایر با فرهنگ اسلامی ایرانی به جامعه ما، که بسیاری از فعالیتهای فرهنگی، از جمله مسئله حجاب و عفاف را تحت تأثیر خود قرار داده است. در این بزنگاه خطیر فرهنگی، آموزش و پرورش بیش از هر نهاد دیگری می‌تواند آموزشهای دینی و اخلاقی را در قالب مطالب درسی در کتب دین و زندگی، مطالعات اجتماعی، ادبیات فارسی و ... به شکل مستقیم و غیرمستقیم ارائه دهد، یا در بسته‌های آموزشی، در قالب مطالب غیردرسی (پرورشی) و با عناوین مهارتهای زندگی و فوق برنامه، تدوین نماید و به دانش‌آموزان آموزش دهد. هم‌چنین فرصت ساعات دروس پرورشی که در برنامه هفتگی دانش‌آموزان قرار داده شده است، بهترین فرصت، برای گفتگو و مشاوره در مورد مسائلی است که دانش‌آموزان نوجوان متوسطه با آن درگیرند. این ابزارها که فرصتهای مغتنمی برای تربیت دانش‌آموزان است و به آنها کمک می‌کند که شیوه‌های مقابله با مسائل دوره نوجوانی و حل آنها را بیاموزند، در عین حال سلامت روانی و فکری خود را حفظ کنند. این آموزشها باعث می‌شود تا به بیراهه‌ها کشیده نشوند و به روابط غیراخلاقی و فرار از خانه پناه نبرند و با تجربه‌های تلخ عشقی از ازدواج، به عنوان بهترین راه زندگی سالم، اجتناب نکنند. همه این برنامه‌ریزیها وقتی می‌تواند میسر شود که اولیای مدرسه با تعاملی درست، برگرفته از تعالیم دینی و دانش روان-

شناسی با دانش‌آموزان برخورد کنند و به تعلیم و تربیت آنها بپردازند؛ چرا که به نظر می‌رسد برای بهترین محتوای مورد نیاز افراد اگر از کانالهای ارتباطی درست بهره گرفته نشود، مسلماً ابتر و عقیم خواهد ماند. تعامل اولیای مدرسه چه در تفهیم مطالب درسی و چه در انجام فعالیتهای پرورشی، یکی از مؤثرترین کانالهای ارتباطی است که می‌تواند در ارتباطی غیررسمی و عمیق و صمیمی بدون مقاومت گیرنده، به انتقال مفاهیم دینی و اخلاقی بپردازد (رزازی‌فر، ۱۳۷۷ش، ص ۲۹).

اهمیت و ضرورت پژوهش

همان‌طور که اشاره شد، تأثیر عمل نکردن به هنجارهای اجتماعی بسیار گسترده است. رعایت نکردن حجاب و عفاف بنیان خانواده را که مهم‌ترین هسته اجتماع در تربیت و جامعه پذیر کردن نسل بشری است، تهدید می‌کند. روابط اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و باعث رکود فعالیتهای در عرصه‌های مختلف جامعه می‌شود. از همه مهم‌تر رعایت حجاب و عفت قانون اسلام است و در اسلام، یکی از اصول اساسی زندگی اجتماعی تعریف شده است و رعایت نکردن آن به اعتقادات و باورهای اجتماعی آسیبهای جدی می‌زند (خادمی، ۱۳۷۹ش، ص ۵۷).

عمق بخشیدن به آموزه‌های دینی در کودکان و نوجوانان، آنان را از آسیبهای اخلاقی و اجتماعی مصون می‌دارد؛ چرا که بسیاری از شرارتهای افراد، ناشی از نداشتن تربیت دینی و اخلاقی می‌باشد و درونی شدن ارزشهای دینی مانند حجاب، باعث می‌شود آنان در برابر این انحرافات مقاومت بیشتری داشته باشند. والدین و مربیان اگر بخواهند کودکان را با حجاب آشنا کنند و این امر را در آنان نهادینه سازند، باید از سنین کودکی و نوجوانی شروع کنند؛ چرا که فردا دیر است. در نظام تربیتی اسلامی آغاز تعلیم و تربیت با استفاده از روش‌شناسی و بررسی شیوه‌های صحیح تربیتی جایگاه ویژه‌ای دارد. درخت پرثمر تربیت، آن‌گاه به بار می‌نشیند که نظریه‌های تربیتی در قالب شیوه‌های صحیح و درست به اجرا درآید. روشهای الگوفرینی، محبت، تشویق و روش قصه‌گویی مؤثرترین روشهایی هستند که والدین و مربیان را در درونی کردن حجاب در کودکان و نوجوانان یاری می‌دهند (ایران‌نژاد، ۱۳۸۵ش، ص ۸۹).

نظر به اینکه نهاد خانواده به عنوان اولین مدرسه، و پدر و مادر به عنوان اولین معلمان انسان تلقی می‌شوند، بنابراین در این نهاد اجتماعی بسیار مهم و حیاتی، معلمان می‌بایست آموزش لازم را در زمینه تربیت و تزکیه و القای اعتماد به نفس (که در برابر عقده حقارت قرار دارد) به فرزندان بیاموزند تا از

_____ بررسی عوامل موثر مختلف بر آموزش ارزشهای اخلاقی در دبیرستانهای شهرستان بوشهر

همان آغاز ارتباط با کودکان و نوجوانان در جهت حفظ حرمت و مقام و منزلت فرزندان دختر تلاش نمایند (اسماعیلی، ۱۳۸۴ش، ص ۲۷).

تعریف مفاهیم

۱. فرهنگ دینی

فرهنگ دینی به مجموعه روشها، باورها، رفتارها، کردارها و اخلاق دینی یک ملت اطلاق می‌شود، که این کنشها و واکنشها نسبت به شرایط زمان و مکان متفاوت است و می‌تواند به صورت اصولی از قانون اساسی کشور باشد و یا اینکه اساساً فردی اطلاق شود. در واقع تمام رفتارها و کردارها و حتی پندارهای مردمی که از اعتقادات درونیشان، منشأ گرفته می‌شود را فرهنگ دینی آن مردم یا آن جامعه نامند (خردمندی، ۱۳۸۸ش، ص ۱۰۲).

۲. حجاب

حجاب؛ معنای مختلفی مانند: «پرده، ستر، نقابی که زنان چهره خود را با آن می‌پوشانند، روی‌بند، برقع، چادری که زنان سرتا پای خود را بدان می‌پوشانند» دارد. در کل می‌توان گفت حجاب به معنی پوشش است (جعفری، ۱۳۶۶ش، ص ۹۲).

۳. عفاف

عفاف؛ به عنوان یک فرهنگ، روش و منش مسلمانان را تبیین می‌کند و به آنها چگونه بودن و چگونه زیستن را آموزش می‌دهد. خودداری از آنچه که زیبا و شایسته نیست، خودداری از طرحها و طمعهای پست (ابن‌منظور، ۱۳۶۷ش، ج ۱، ص ۱۲). در کتاب لغت، عفاف، نگه داشتن نفس از ارتکاب معاصی و کارهای حرام می‌باشد.

اهداف تحقیق

هدف کلی بررسی تأثیر عوامل مختلف بر فرهنگ حجاب و عفاف و ارزشهای اخلاقی در دبیرستانهای شهرستان گرگان است، اما اهداف جزئی عبارتند از: ۱. بررسی نقش کتب درسی در انتقال فرهنگ عفاف و حجاب به دانش‌آموزان. ۲. بررسی نقش تعامل اولیای مدرسه با دانش‌آموزان در انتقال فرهنگ

عفاف و حجاب به دانش‌آموزان. ۳. بررسی نقش فعالیتهای پرورشی در انتقال فرهنگ عفاف و حجاب به دانش‌آموزان.

سوالات تحقیق

۱. تأثیر عوامل مختلف بر فرهنگ حجاب و عفاف و ارزشهای اخلاقی در دبیرستانهای شهرستان گرگان چگونه است؟

۲. آیا محتوای کتب درسی، فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل کرده است؟

۳. آیا تعامل اولیای مدرسه با دانش‌آموزان، فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل کرده است؟

۴. آیا فعالیتهای پرورشی، فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل کرده است؟

روش پژوهش

از آنجا که این پژوهش به بررسی نقش رفتار اولیای مدرسه، فعالیتهای پرورشی، محتوای ساعات پرورشی و کتب درسی در انتقال فرهنگ عفاف و حجاب، می‌پردازد، از روش پژوهش توصیفی از نوع زمینه‌یابی می‌باشد.

جامعه آماری

جنسیت	تعداد مدرسه	تعداد دانش‌آموز
دخترانه	۴۹	۹۴۷۸ نفر
پسرانه	۴۳	۸۹۵۵ نفر
جمع	۹۲	۱۸۴۳۳ نفر

جامعه آماری این پژوهش، شامل کلیه دانش‌آموزان پسر و دختر دوره متوسطه شهرستان گرگان است که در یکی از مدارس این شهر شاغل به تحصیل بوده و تعداد کل آنان ۱۸۴۳۳ نفر می‌باشد.

حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جهت برآورد حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان استفاده شده است. برابر با این جدول و متناسب با حجم جامعه، تعداد ۳۷۷ نفر به عنوان نمونه معین گردید.

روش جمع‌آوری اطلاعات

روش جمع‌آوری اطلاعات، میدانی و کتابخانه‌ای و مراجعه به کتابها، مقالات، مجلات، فصلنامه‌ها و رجوع به سایتهای معتبر علمی بوده است.

ابزار گردآوری اطلاعات

ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق بوده است. در محتوای این پرسشنامه، علاوه بر سنجش متغیرهای جمعیت شناختی، تعداد ۴۵ سؤال براساس طیف لیکرت و در مقیاس پنج درجه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد)، تهیه و تنظیم شده است. به طوری که پاسخگویان می‌بایست نظرات خودشان را درباره هر سؤال و در ارتباط با چهار متغیر (کتاب درسی، تعامل با اولیای مدرسه، فعالیتهای پرورشی و محتوای ساعات پرورشی) ارائه نمایند. همچنین همه گزاره‌های این بخش از ابزار تحقیق در عباراتی مثبت طراحی گردیده، بنابراین به گزینه خیلی کم نمره ۱، کم نمره ۲، متوسط نمره ۳، زیاد نمره ۴ و خیلی زیاد نمره ۵ تعلق می‌گیرد.

تجزیه و تحلیل اطلاعات

تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی انجام شده است. در بخش آمار توصیفی از جداول توزیع فراوانی (شامل فراوانی، درصد، امتیاز و میانگین نسبی) استفاده شده است. در بخش آمار استنباطی، فرضیه‌های پژوهشی از طریق آزمون خی دو آزمون و تحلیل گردیدند. همچنین به منظور بررسی رابطه بین جنسیت و انتقال فرهنگ عفاف و حجاب از آزمون کای اسکور و فریدمن استفاده گردید. ضمناً اجرای تمامی مراحل آماری این تحقیق با استفاده از بسته نرم افزاری Spss صورت گرفت.

جدول ۴-۱: توزیع فراوانی نمونه مورد مطالعه از لحاظ جنسیت

جنسیت	آماره‌ها	فراوانی	درصد
دختر	۲۰۲	۵۳/۶	
پسر	۱۷۵	۴۶/۴	
جمع	۳۷۷	۱۰۰	

نمودار ۴-۱: نمودار توزیع فراوانی نمونه مورد مطالعه از لحاظ جنسیت

نتایج حاصل از جدول و نمودار فوق حاکی از آن است که از مجموع ۳۷۷ نفر نمونه مورد مطالعه، ۲۰۲ نفر معادل ۵۳/۶ درصد را دختران و ۱۷۵ نفر معادل ۴۶/۴ درصد را پسران تشکیل می‌دهند. بنابراین بیشتر آزمودنیها دختران بوده‌اند.

جدول ۴-۲: توزیع فراوانی نمونه مورد مطالعه از لحاظ نوع مدرسه

مدرسه	آماره‌ها	فراوانی	درصد
دولتی	۳۲۱	۸۵/۱	
غیرانتفاعی	۲۰	۵/۳	
خاص	۳۶	۹/۵	
جمع	۳۷۷	۱۰۰	

نمودار ۴-۲: نمودار توزیع فراوانی نمونه مورد مطالعه از لحاظ نوع مدرسه

نتایج حاصل از جدول و نمودار فوق حاکی از آن است که از مجموع ۳۷۷ نفر نمونه مورد مطالعه، ۳۲۱ نفر معادل ۸۵/۱ درصد در مدارس دولتی، ۲۰ نفر معادل ۵/۳ درصد در مدارس غیرانتفاعی و ۳۶ نفر معادل ۹/۵ درصد در مدارس خاص اشتغال به تحصیل دارند. بنابراین اکثر دانش‌آموزان در مدارس دولتی تحصیل می‌کرده‌اند.

جدول ۳-۴: توزیع فراوانی نمونه مورد مطالعه از نوع مذهب

مذهب	آماره‌ها	فراوانی	درصد
تشیع	۲۷۸		۷۳/۷
تسنن	۴۷		۱۲/۵
بی پاسخ	۵۲		۱۳/۸
جمع	۳۷۷		۱۰۰

نمودار ۳-۴: نمودار توزیع فراوانی نمونه مورد مطالعه از لحاظ نوع مذهب

نتایج حاصل از جدول و نمودار فوق نشان می‌دهد که از مجموع ۳۷۷ نفر نمونه مورد مطالعه، ۷۳/۷ درصد دارای مذهب تشیع، ۴۷ نفر معادل ۱۲/۵ درصد دارای مذهب تسنن و ۵۲ نفر معادل ۱۳/۸ درصد پاسخی را ارائه نداده‌اند.

جدول ۴-۴: نتایج حاصل از آزمون کولموگروف اسمیرنوف در مورد نرمال بودن داده‌ها

ردیف	آماره متغیر	نمره Z	سطح معناداری
۱	محتوای کتب درسی	۳/۶۱	۰,۰۰۰
۲	تعامل با اولیای دانش‌آموزان	۴/۱۷	۰,۰۰۰
۳	فعالیت‌های پرورشی	۳/۱۴	۰,۰۰۰

نتایج حاصله از جدول فوق نشان می‌دهد که سطح معناداری به دست آمده در هر چهار آزمون کمتر از ۰/۰۵ بوده و بدین ترتیب فرض صفر (مبنی بر نرمال بودن داده‌ها) رد می‌شود. بنابراین آزمونهای

پارامتریک برای سنجش سؤالات پژوهش مناسب نبوده و می‌بایست از آزمونهای ناپارامتریک استفاده نمود.

حال با توجه به تک متغیره بودن سؤالات پژوهش، آزمون ناپارامتریک کای اسکوتر مناسب‌ترین آزمون، جهت بررسی سؤالات پژوهش تشخیص داده شد و تمامی سؤالات از طریق این آزمون مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج حاصل از این آزمونها در جداول ۴-۱۲ الی ۴-۱۵ آمده است:

سؤال اول پژوهش: آیا محتوای کتب درسی، فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل کرده است؟

جدول ۴-۵: نتایج حاصل از آزمون کای اسکوتر در مورد سؤال اول پژوهش

آماره‌ها متغیر	فراوانی	X_{20} کای اسکوتر	D درجه آزادی	Sig سطح معناداری	X_{2c} جدول ($0/01$)
محتوای کتب درسی	۳۷۷	۱۱۲/۳۲	۴	۰/۰۰۰	۲/۵۴

چون کای اسکوتر مشاهده شده ($X_{20} = 112/32$) با درجه آزادی ($d=4$) از کای اسکوتر جدول ($X_{2c}=2/54$) بزرگ‌تر است، بنابراین می‌توان گفت که آزمون کای اسکوتر در سطح آلفای یک درصد معنادار می‌باشد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که محتوای کتب درسی توانسته‌اند فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل نمایند. همچنین می‌توان نتایج حاصل از این آزمون را با احتمال ۹۹ درصد به جامعه آماری تعمیم داد.

سؤال دوم پژوهش: آیا تعامل اولیای مدرسه با دانش‌آموزان، فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل کرده است؟

جدول ۴-۶: نتایج حاصل از آزمون کای اسکوتر در مورد سؤال دوم پژوهش

آماره‌ها متغیر	فراوانی	X_{20} کای اسکوتر	D درجه آزادی	Sig سطح معناداری	X_{2c} جدول (۰/۰۱)
تعامل دانش‌آموزان با اولیای مدرسه	۳۷۷	۲۰۸/۲۶	۴	۰/۰۰۰	۲/۵۴

چون کای اسکوتر مشاهده شده ($X_{20} = 208/26$) با درجه آزادی ($d=4$) از کای اسکوتر جدول ($X_{2c}=2/54$) بزرگ‌تر است، بنابراین می‌توان گفت که آزمون کای اسکوتر در سطح آلفای یک درصد معنادار می‌باشد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که تعامل دانش‌آموزان با اولیای مدرسه، توانسته‌اند فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل نمایند. هم‌چنین می‌توان نتایج حاصل از این آزمون را با احتمال ۹۹ درصد به جامعه آماری تعمیم داد.

سؤال سوم پژوهش: آیا فعالیتهای پرورشی، فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل کرده است؟

جدول ۴-۸: نتایج حاصل از آزمون کای اسکوتر در مورد سؤال چهارم پژوهش

آماره‌ها متغیر	فراوانی	X_{20} کای اسکوتر	D درجه آزادی	Sig سطح معناداری	X_{2c} جدول (۰/۰۱)
فعالیت‌های پرورشی	۳۷۷	۵۰/۱۴۹	۴	۰/۰۰۰	۲/۵۴

چون کای اسکوتر مشاهده شده ($X_{20} = 50/149$) با درجه آزادی ($d=4$) از کای اسکوتر جدول ($X_{2c}=2/54$) بزرگ‌تر است، بنابراین می‌توان گفت که آزمون کای اسکوتر در سطح آلفای یک درصد معنادار می‌باشد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که فعالیتهای پرورشی توانسته‌اند فرهنگ عفاف و حجاب

را به دانش‌آموزان منتقل نمایند. همچنین می‌توان نتایج حاصل از این آزمون را با احتمال ۹۹ درصد به جامعه آماری تعمیم داد.

سؤال اصلی پژوهش: تأثیر عوامل مختلف بر فرهنگ حجاب و عفاف و ارزشهای اخلاقی در دبیرستانهای شهرستان گرگان، چگونه است؟

جدول ۴-۹: نتایج حاصل از آزمون کای اسکوئر در مورد سؤال اصلی پژوهش

آماره‌ها متغیر	فراوانی	X_{20} کای اسکوئر	D درجه آزادی	Sig سطح معناداری	X_{2c} جدول (۰/۰۱)
فعالیت‌های آموزشی و پرورشی	۳۷۷	۸۴/۲۶۰	۴	۰/۰۰۰	۲/۵۴

چون کای اسکوئر مشاهده شده ($X_{20} = ۸۴/۲۶۰$) با درجه آزادی ($d=۴$) از کای اسکوئر جدول ($X_{2c}=۲/۵۴$) بزرگ‌تر است، بنابراین می‌توان گفت که آزمون کای اسکوئر در سطح آلفای یک درصد معنادار می‌باشد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که عوامل مختلف بر فرهنگ حجاب و عفاف و ارزشهای اخلاقی در دبیرستانهای شهرستان گرگان مؤثر بوده است.

یافته‌های جانبی

به منظور مشخص نمودن میزان نقش هریک از متغیرهای مورد مطالعه در انتقال فرهنگ عفاف و حجاب از آزمون فرید من استفاده شده است. نتایج حاصل از این آزمون در جدول ۴-۱۰ آمده است:

جدول ۴-۱۰: نتایج حاصله از آزمون فرید من در مورد مقایسه رتبه‌های هریک از متغیرهای مورد مطالعه، نسبت به انتقال فرهنگ عفاف و حجاب

آماره‌ها متغیر	فراوانی	میانگین رتبه‌ها	X_{20} کای اسکوئر (فریدمن)	D درجه آزادی	Sig سطح معناداری

۰/۰۰۰	۳	۲۱/۳۵۴	۲/۳۷	۳۷۷	محتوای کتب درسی
			۲/۷۰	۳۷۷	تعامل دانش آموزان با اولیای مدرسه
			۲/۴۸	۳۷۷	فعالیت‌های پرورشی

با توجه به اینکه سطح معناداری بدست آمده ($\text{Sig}=0/000$) کمتر از ($0/01$) می‌باشد، بنابراین این آزمون در سطح خطای یک درصد معنادار می‌باشد. به عبارت دیگر می‌توان گفت بین میزان نقش متغیرهای مورد مطالعه، نسبت به انتقال فرهنگ عفاف و حجاب متفاوت می‌باشد. از مقایسه میانگینهای رتبه‌ای مندرج در جدول، مشخص می‌گردد که متغیر تعامل دانش‌آموزان با اولیای مدرسه با میانگین رتبه‌ای ($2/70$)، بیشترین نقش را در انتقال فرهنگ عفاف و حجاب داشته و در اولویت اول قرار دارد. همچنین متغیرهای فعالیت‌های پرورشی با میانگین رتبه‌ای ($2/48$)، متغیر محتوای کتب درسی با میانگین رتبه‌ای ($2/37$) در اولویت‌های بعدی قرار دارند.

نتیجه

این تحقیق با عنوان بررسی عوامل مختلف بر فرهنگ حجاب و عفاف و ارزشهای اخلاقی در دبیرستانهای شهرستان گرگان انجام گردیده است. روش پژوهش توصیفی از نوع زمینه‌یابی و جامعه آماری 18433 نفر و حجم نمونه 377 نفر می‌باشد، که با شیوه نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی انتخاب شدند. ابزار اندازه‌گیری، پرسشنامه محقق ساخته با 42 سؤالی استفاده شده است. در پژوهش حاضر نیز با توجه به اینکه آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین عوامل اجتماعی کردن نسل جامعه و انتقال فرهنگ دینی و اسلامی می‌باشد، در این پژوهش سه مؤلفه مورد بررسی قرار گرفته است که شرح و تفسیر آن براساس یافته‌های پژوهشی تحقیق، به شرح زیر می‌باشد:

۱. یافته‌های پژوهش نشان داده است که محتوای کتب درسی در انتقال مفاهیم عفاف و حجاب مؤثر بوده‌اند. در همین راستا پژوهش کلبعلی، در سال 1383 در مورد کتابهای فارسی نشان می‌دهد که ارائه ارزشهای اسلامی (اصول عقاید، ارزشهای اخلاقی و احکام) مطابق اهداف این دروس، ارائه شده است. نتایج بررسیهای این تحقیق در مورد کتب تعلیمات اجتماعی نشان می‌دهد که انتخاب محتوای این کتب در جهت اهداف کلی تربیت اجتماعی است و به موضوعاتی چون مسائل روز، واقعیت جامعه،

فرهنگ و ارزشهای آن توجه نموده است و به توسعه و درک و فهم دانش آموز از مسائل اجتماعی همت گماشته است. اما محتوای این کتب مطابق اهدافی که برای آن ترسیم شده است به ارزشهای اسلامی و اصول عقاید، خصوصاً اخلاق و احکام اسلامی نپرداخته است. در تحقیقات مهram ۱۳۸۶ که در رابطه محتوای کتب درسی برای تربیت جنسی بوده، نتایج عدم ارائه مناسب مطالب را نشان می‌دهد. در این پژوهش، به نظر می‌رسد کتب درسی در انتقال مفاهیم عفاف و حجاب مؤثر بوده است، اما همان‌طور که اشاره شد، براساس تحلیل محتوای کتب درسی مهram، کتب درسی در سطح دبیرستان به این مباحث نپرداخته است. در بررسی این نتیجه، باید گفت احتمال دارد دانش‌آموزان دانسته‌های خود را از کتب مقطع راهنمایی (براساس تحقیق کلبعلی) گرفته باشند و از سوی دیگر چون تعامل با اولیای مدرسه رتبه اول را در تأثیرگذاری داشته است، احتمالاً دبیران کتب درسی در حاشیه تدریس خود و در وقت آزاد کلاس، این مباحث را مطرح کرده‌اند و چون سر کلاس درس به این موضوع پرداخته شده، دانش-آموز، آن را جزء کتب درسی آورده است.

نتیجه محاسبات آماری در این تحقیق نیز با پژوهش کلبعلی مطابقت دارد و نشان داده است که محتوای کتب درسی در انتقال مفاهیم عفاف و حجاب مؤثر بوده‌اند؛ چون کای اسکوتر مشاهده شده $(X_{20} = 112/32)$ با درجه آزادی $(=df)$ از کای اسکوتر جدول $(X_{2C} = 2/54)$ بزرگ‌تر است، بنابراین می‌توان گفت که آزمون کای اسکوتر در سطح آلفای یک درصد معنادار می‌باشد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که محتوای کتب درسی، توانسته‌اند فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل نمایند.

۲. نتایج محاسبات آماری نشان داده است که تعامل اولیای مدرسه با دانش‌آموزان، فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل کرده است؛ چون کای اسکوتر مشاهده شده $(X_{20} = 208/26)$ با درجه آزادی $(=df)$ از کای اسکوتر جدول $(X_{2C} = 2/54)$ بزرگ‌تر است. بنابراین می‌توان گفت که آزمون کای اسکوتر در سطح آلفای یک درصد معنادار می‌باشد. در بررسی پاسخهای دانش‌آموزان به سؤالات پرسشنامه، آنها در هر سؤالی که به حوزه رفتاری مربوط می‌شد، بیشتر گزینه تعامل اولیا را انتخاب و سؤالاتی که به حوزه دانشی آنها مربوط می‌شد، گزینه کتب درسی را انتخاب کرده‌اند. این نشان‌دهنده نقش الگویی معلمان و تأثیر رفتار و گفتار آنها بر دانش‌آموز می‌باشد. همچنین در بررسی پاسخهای دانش‌آموزان بیشترین تأثیر را به نسبت بقیه منابع، تعامل اولیای مدرسه داشته است. محقق در پیشینه‌های انجام شده، پژوهشی که در راستای این سؤال باشد، پیدا نکرده است.

۳. یافته‌های پژوهش نشان داده است که فعالیتهای پرورشی، فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل کرده است. گلزاری در سال ۱۳۸۲ در تحقیق خود در مدارس تهران به این نتیجه رسیده بود که به اعتقاد دانش‌آموزان برنامه‌های پرسش و پاسخ که مصداقی از فعالیتهای پرورشی است، در مدارس برگزار نمی‌شود و در این تحقیق نیز دانش‌آموزان کمترین تأثیر را از فعالیتهای پرورشی دریافت کرده‌اند. به نظر می‌رسد باز هم تعامل مربیان پرورشی دانش‌آموزان را مجاب کرده است که در این قسمت نیز مفاهیم عفاف و حجاب را دریافت نموده‌اند و یا در مضامین فعالیت پرورشی در زمینه‌های سرود، تئاتر، شعر و داستان در این مورد فعالیت شده است. نتیجه محاسبات آماری در این تحقیق نیز با پژوهش گلزاری مطابقت دارد و نشان داده است که فعالیتهای پرورشی توانسته‌اند فرهنگ عفاف و حجاب را به دانش‌آموزان منتقل نمایند؛ چون کای اسکور مشاهده شده $(X_{20} = 50/149)$ با درجه آزادی $(df=4)$ از کای اسکور جدول $(X_{2c} = 2/54)$ بزرگ‌تر است. بنابراین می‌توان گفت که آزمون کای اسکور در سطح آلفای یک درصد معنادار می‌باشد.

۴. همچنین نتایج تحقیق نشان داده است، عوامل مختلف بر فرهنگ حجاب و عفاف و ارزشهای اخلاقی در دبیرستانهای شهرستان گرگان مؤثر بوده است؛ چون کای اسکور مشاهده شده $(X_{20} = 84/260)$ با درجه آزادی $(df=4)$ از کای اسکور جدول $(X_{2c} = 2/54)$ بزرگ‌تر است. بنابراین می‌توان گفت که آزمون کای اسکور در سطح آلفای یک درصد معنادار می‌باشد.

پیشنهادهای مبتنی بر یافته‌های پژوهش

در سؤال اول براساس نتایج بررسیها، محتوای کتب درسی در انتقال فرهنگ عفاف و حجاب مؤثر است. با این حال پیشنهاد می‌شود: ۱. اهتمام بیشتری نسبت به شیوه‌های غیرمستقیم انتقال فرهنگ صورت پذیرد و مطالب مربوط به پوشش و پاک‌دامنی به شکل داستان و شعر در کتب گنجانده شود. ۲. موضوع عفاف و حجاب در لیست موضوعات تحقیقات دانش‌آموزی قرار گیرد تا علاوه بر انتقال اطلاعات به دانش‌آموزان و یادگیری در سطح شناختی به دانسته‌های آنان عمق بخشد و در رفتارشان تجلی یابد.

در سؤال دوم براساس نتایج بررسیها، تعامل اولیای مدرسه در انتقال فرهنگ عفاف و حجاب مؤثر است. در همین راستا موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد: ۱. دانش‌آموزان در تصمیم‌گیریهای نوع، رنگ و مدلهای پوشش مشارکت داده شوند، تا آنها خود را جزئی از مدرسه بدانند و ارزشها و باورهایشان را با اهداف و ارزشهای اجتماعی هماهنگ بدانند تا رغبت برای رعایت حجاب افزایش یابد. ۲. با حضور افراد و

متخصصان روان‌شناس و جامعه‌شناس به اولیای مدرسه و والدین، آموزشهای لازم جهت برخورد مناسب با دانش‌آموزان داده شود. ۳. استفاده از مشاوران مجرب و متخصص در مدارس، کمک شایانی در بهبود رفتار دانش‌آموزان دارد. ۴. برقراری ارتباط بیشتر با برگزاری اردوهای هدفمند که با تعمیق ارتباط، آموزه‌های دینی و اخلاقی را به طور غیرمستقیم آموزش داده شود. ۵. برگزاری جشنواره‌های پوشش، خصوصاً برای دختران و ارائه پوششهای اسلامی متناسب با سلیقه دانش‌آموزان برای هدایت آنها به انتخاب درست پوشش مؤثر است. ۶. معرفی افراد برتر در رشته‌های مختلف علمی، ورزشی و هنری که با رعایت حجاب و پاک‌دامنی جهت ارائه الگو به نسل جوان مؤثر است. ۷. توجه ویژه به تشکلات دانش-آموزی و استفاده از نظرات آنها در هم‌اندیشیها، می‌تواند برنامه‌ریزان را با زاویه دید مشتریان که دانش-آموزان دریافت‌کننده خدمات هستند، آشنا سازد و موجبات موفقیت برنامه‌های اجرای عفاف و حجاب را فراهم سازد. ۸. زمینه مشورت و تبادل نظر بین معلمان فراهم گردد و معلمان علاوه بر تدریس به مسائل اخلاقی و تربیتی دانش‌آموزان نیز بپردازند.

در سؤال سوم براساس نتایج بررسیها، فعالیت پرورشی در انتقال فرهنگ عفاف و حجاب مؤثر است. برای تأثیر بیشتر موارد ذیل توصیه می‌شود: ۱. توجه ویژه به فعالیتهای هنری نظیر تئاتر و موسیقی و پرداختن به موضوعات ادبی مانند رمان، شعر و ... به عنوان ابزار انتقال فرهنگ عفاف و حجاب مؤثر است. ۲. ایجاد زمینه جهت فعالیتهای علمی با حضور در پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی و ترغیب برای شرکت در جشنواره‌های علمی مانند جشنواره خوارزمی و ... می‌تواند در مدیریت پتانسیلهای مختلف دانش‌آموزان کمک کند.

به نظر می‌رسد که ضروری است با توجه به سند تحول راهبردی (که در بند دوم راهبردهای کلان آن، که در راستای نظام تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران در افق چشم‌انداز سال ۱۴۰۴ تنظیم شده) که «نهادینه کردن نگاه یکپارچه به جریان تربیت و رویکرد فرهنگی - تربیتی در کلیه مؤلفه‌های نظام تربیت رسمی و عمومی» را مورد تأکید قرار می‌دهد، باید موضوع تربیت در آموزش و پرورش را با در نظر گرفتن ملاحظات زیر مورد بازشناسی قرار دهد: ۱. باید بین تربیت و آنچه که به عنوان فعالیتهای امور تربیتی در نظر گرفته می‌شود، تفاوت قائل شد، همچنان که فعالیتهای آموزشی در بطن خود تربیت را به همراه دارد. فعالیتهای تربیتی نیز بستر و شرایطی را فراهم می‌سازد تا منجر به تربیت دانش‌آموزان شود، بنابراین چه آموزش و چه فعالیتهای امور تربیتی ابزاری برای تربیت محسوب می‌شوند. ۲. مسئولیت تربیت، انفکاک‌ناپذیر بوده و همه کارکنان آموزشی، اداری، اجرایی و ...

(مدیران، معلمان و کارکنان اداری اجرایی مدرسه) مشمول آن هستند. به عبارت دیگر همه افراد در مدرسه مسئول تربیت دانش‌آموزان هستند و نمی‌توان مسئولیت تربیت را به عده‌ای محدود ساخت. ۳. همچنان که مسئولیت تربیت، تفکیک‌ناپذیر است و همه افراد در مدرسه مسئول آن هستند، همه فعالیتها در مدرسه اعم از فعالیتهای آموزشی و پرورشی زمینه و بستری است، برای تربیت به مفهوم عام آن. نمی‌توان فعالیت را صرفاً تربیتی و یا فعالیت را صرفاً آموزشی تعریف نمود. ۴. بازنگری و روزآمد سازی محتوا در مقایسه با ساختار، دارای اهمیت و ضرورت بیشتری است. به عبارت دیگر مشکل امور تربیتی با کم و زیاد کردن پستهای اداری و یا تحول در سلسله پستهای مدیریتی، قابل حل نیست، بلکه باید طرحی نو در برنامه‌ریزی درسی و معلمان و مدرسان مربوط به آن در انداخت (محتوا - معلم).

پیشنهادات برای سایر محققان

۱. با توجه به مطالعات پژوهشگر، پژوهشهای اندکی در زمینه عفاف و حجاب در مدارس پسران انجام شده است، بنابراین بهتر است سایر پژوهشگران در آینده در پژوهشهای خود به این مسئله بپردازند.
۲. با توجه به اینکه در این پژوهش رابطه بین کتب درسی، تعامل اولیای مدرسه، ساعات پرورشی و فعالیت پرورشی، در دوره متوسطه بررسی شد، پیشنهاد می‌شود که در پژوهشهای آینده این رابطه در سایر دوره‌های نظام آموزشی نیز بررسی شود.
۳. بررسی موضوع پژوهش در سایر شهرستانهای کشور.
۴. استفاده از روشهای کیفی، مشاهده و مصاحبه در پژوهشهای آتی.
۵. بررسی رابطه مشاوره و انتقال فرهنگ عفاف و حجاب.
۶. بررسی رابطه فعالیتهای ورزشی و انتقال فرهنگ عفاف و حجاب.
۷. بررسی رابطه فعالیتهای علمی و انتقال فرهنگ عفاف و حجاب.

منابع

۱. ابن‌منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، قم، نشر ادب حوزه، چاپ اول، ۱۳۶۷ ش.
۲. احمدی، احمد، «بحران هویت در دوره نوجوانی و چگونگی ارزیابی و برخورد با آن»، سمینار مسائل نوجوانان و جوانان با تأکید بر مسائل جوانان ایران، اصفهان، ۱۳۷۲ ش.
۳. اسماعیلی، غلامرضا، «جهانی شدن یا جهانی سازی»، ماهنامه تدبیر، سال پانزدهم، شماره ۱۵۵، فروردین ۱۳۸۴ ش.
۴. انصاری قمی، ناصرالدین، ترجمه مقدمه غرالحکم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۹ ش.
۵. ایران‌نژاد، علیرضا، پژوهش تدوین مبانی مفروضات اساسی فرهنگ کشور، تهران، وزارت خارجه، ۱۳۸۵ ش.
۶. جعفری، محمدتقی، اخلاق و مذهب، تهران، مؤسسه تدوین آثار علامه جعفری، ۱۳۷۷ ش.
۷. خادمی، عین‌الله، بررسی عوامل مؤثر درونی کردن ارزشهای اسلامی در دانش‌آموزان، از دیدگاه مربیان تربیتی ناحیه ۲ آموزش و پرورش قم، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، ۱۳۷۹ ش.
۸. خردمندی، محمدعلی، گفتمان حجاب، اصفهان، گل بهار، ۱۳۸۸ ش.
۹. رحیمی‌نژاد، عباس؛ و احمدی، علی‌اصغر، تحلیل و علمی و عملی رابطه با ساخت اجتماعی اقتصادی و تحصیلی خانواده در دانش‌آموزان دختر و پسر نوجوان شهر تهران، تهران، نشر یاس، ۱۳۸۷ ش.
۱۰. رزازی‌فر، افسر، بررسی مفهوم هویت جمعی و جایگاه هویت ملی در شهر مشهد با تأکید بر تأثیر کامل عام‌گرایی و عدالت توزیعی بر هویت جامعه‌ای، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، ۱۳۷۷ ش.
۱۱. عبدالهی، نسرين، «عوامل اجتماعی مؤثر بر سرگشتگی هویت در بین دانش‌آموزان دبیرستانی و پیش‌دانشگاهی»، مجله آموزه، ۱۳۸۲ ش.

_____ بررسی عوامل موثر مختلف بر آموزش ارزشهای اخلاقی در دبیرستانهای شهرستان بوشهر

۱۲. کاظمی-پور، محمدعلی، «بررسی اثر متغیرهای اجتماعی، فرهنگی در عملکرد خانواده-ها»، مجموعه مقالات نخستین کنگره سراسری آسیب شناسی خانواده در ایران، پژوهشکده خانواده، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۶ش.